II. Народни пѣсни.

а) Помашки изъ Чепино[1].

Записалъ *В. Станчовъ,* учитель.

1.

Грозда мома харамия.

— Грд̀здо ле, Грд̀здо, невéᵃсто,
Млого ти здра̀ве от брат ти,
От брат ти, Грд̀здо, отдéлеᵃн,

[1]) Учительтъ при Станимашкитѣ училища г. В. Станчовъ миналото лѣто въ Чепинскитѣ бани записалъ горнитѣ пѣсни отъ единъ добъръ пѣснопоецъ помакъ, А. С. Муковъ. Понеже извѣстни думи и звукови форми не личеха за Чепински, редакцията се отнесе за справка, и г. Главковъ, учитель въ Чепино, има добрината да допълни нѣкои части съ помощьта на самия Муковъ, който казалъ, че пѣснитѣ е слушалъ и научилъ отъ помаци Якурудчане. Слѣдователно, редакцията ги помѣства тукъ безъ да гарантира за правилностьта имъ въ фонетиката, да ли тя е спазена чиста по говорътъ на Якоруда, или на Чепино, и безъ да прави бѣлѣжки по тѣхъ, въ които извѣстни особици изглеждатъ за не Родопски, а Разложки.

Бѣл. Редакцията.

Лòша го сре́ашка срѐашнала,
Неамòже к'ар да добѝе.
Нàдеани, Грòздо, рỳхото[40]),
Рỳхото, Грòздо, дрỳгошно,
Каквòто на теб прилѐага,
Опаши чифтѐ палáски,
Зàпаши чифтѐ пищòли,
Зàкачи сàбеа фрѐнгиеа,
Нáрами пỳшка шѐарена,
Мѝни си пóле ширòко
Флѐазни си ф тѐасно дервѐнеа,
Зàврави тѐасни клеасỳри,
Щеа мине цàрцка мирѝеа,
С пеадесе дỳши татàре.
Грóзда невѐаста продỳма:
— Не мòга, брàтко, да хòдеа,
Мàшко[41]) сам дѐате тѐгнеала,
Мàшко сам дѐате дѐатина[42]).
Надѐана Грòзда рỳхото
Рỳхото, Грòзда, дрỳгошно,
Опàса чифтѐ палàски,
Запàса чифтѐ пищòли,
Закàчи сàбеа френгѝеа,
Нарáми пỳшка шѐарена.
Излѐазла Грóзда невѐаста
Преаз тòва пòле ширòко,
Преаз тѐази селà голѐами.
Излéазло мàлко, голéамо
Грóзда невѐаста да глѐда,
Как са еа Гròзда шàтала.
Влѐазла си ф тѐасно дервѐнеа,
Зàвръазла тѐасни клѐасỳри.
Преастѝгна царцка мирѝеа,
Съас чеатрѝдесеа тувàра,
С пеадесе дỳши татáре.
Грòздина пỳшка пỳкнала,
Сеадмѝна веаднàш одáри,
Сеадмѝна веаднàш пàднали.
Извàди Грóзда невѐаста
Извáди сàбéа френгѝеа,

Исѐ^{а}ка чѐ^{а}рни татáре,
Та отнѐ цàрцка мирѝе^а —
Съ^{а}с че^{а}трѝдесе^а тувáра,
С пе^{а}десѐ чѐ^{а}рни татáре.
Соблéче^а Грòзда рỳхото,
Рỳхото Грóзда дрỳгошно.
Мáшко е^а де^{а}те родѝла,
Родѝла и го повѝла,
Брат ѝ Де^{а}м'áн са въ^{а}рна,
Грòзда му вѐли говòри:
— Де^{а}м'àне, брàтко Де^{а}м'àне,
Сестрина пушка глас дàде^а,
Се^{а}дмина ве^{а}днàш одàри,
Та отнѐ цàрцка мирѝе^а,
Се^{а}дмѝна ве^{а}днаш пàднаа.
Сѐ^{а}ке^{а}мо де^{а}л сам тỳрила,
И тòму що сам родѝла
И нѐму сам остала.

Слушана отъ помакътъ *С. А. Муковъ* въ Чепино

2.

Двама братя затворници.

Бỳка 'àбока родѝла,
На две стѐ^{а}блà две 'àбоки,
На трѐк'ото пѝле слàвей.
Пѝле слàвей гнѐ^{а}здо прáви,
Гнѐ^{а}здо прáви, хем говори:
— Рòди, Рỳке^а,[45]) двàма брáке^а,
Двàма брàке^а, два близнàка
И тѝе^а са забрàвени.
Сѐга стана девет' гòдин,
Дѐвет' гòдин половѝна.
Ни са на цар' нажалѝа,
Ни на л'ỳде^а са смилѝа.
Е^{а}дѝн от них отговòри:
— Хàйде, брàке^а, да плàчеме,
Да плàчеме да вѝкаме,
Да са на цар' наже^{а}лѝме^а
И на л'ỳде^а да са смилѝм.

Та плàкали, щу плàкали,
Та са на цар' нажеалѝле^{а},
И на л'ỳде^{а} са смилиа,
Испỳснали е^{а}дин ут нѝх,
Пак другая му тѝху вѐли:
— Ой'ле^{а}, бра́те^{а}, мѝло бра́те^{а},
Ти ке^{а} вѝдиш лѐ^{а}то ли е^{а},
Ле^{а}то ли е^{а}, зѝма ли е^{а},;
Ко е^{а} лѐ^{а}то, кѝтка цвѐ^{а}те^{а},
Ко е^{а} зѝма, то́пка сне^{а}жец,
Тòпка снѐ^{а}же^{а}ц, парчѐ лѐде^{а}ц.
Отпỳснали е^{а}дин ут них,
Той си тàсна[44]) нис ке^{а}ршѝе^{а},
Дѐ си срѐ^{а}шна стàри тàтко,
Че^{а} продàва чиф бѝв'ле^{а}
Со сѐ колà, со сѐ тàкъ^{а}м.
Той му вѐли, отговòри:
— Ой'ле^{а}, дѐ^{а}до, стáри дé^{а}до,
Защò дàваш чиф бѝв'ле^{а}
Со сѐ колà, со сé тàкъ^{а}м?
Стàри дѐ^{а}до отговòри:
— Аве^{а} ѝмах до два сѝна,
До два сѝна, кàто тѐбе^{а}
И тие^{а} са затвòрени,
Затвòрени, забрàвени,
Сѐга òсе^{а}м девет' гòдин,
Продàвам ги да си зѐма,
Да си зѐма мàлко парѝ,
Да откỳпе^{а} мòйте^{а} сѝна.
Пак си тàсна нис ке^{а}ршѝе^{а},
Нис ке^{а}ршѝе^{а} пу сукàци,
Де си срѐ^{а}шна стáра мàйка,
Че^{а} продàва бàло[45]) абà,
Со се крòсно, со се разбòй,
Той ѝ вѐли отговòри:
— Ой-ле^{а} бàбо, стàра бàбо,
Защò дàваш бàло абà
Со сѐ крòсно, со сé разбòй?
Стàра бàба отговòри:
— И е^{а} ѝмал до два сѝна,

До два сѝна, катò тѐбе^{а},
И тѝе^{а} са затвòрени,
Затвòрени, забрàвени,
Сѐ^{а}га òсем дѐвет' гòдин,
Дѐвет' гòдин половѝна,
Продàвам ги да си зе́ма,
Да си зѐма мàлко пари́,
Да òтплате^{а} мòйте^{а} сѝна.
Пак са тàкна нис ке^{а}ршѝе^{а},
Нис ке^{а}ршѝе^{а} по сукàци,
Дѐ си срѐшна нѐговата,
Нѐговата мàлка сѐстра,
Че^{а} продàва тàнки дàре^{а},
Тàнки да́ре^{а} хе^{а}рѝле^{а}ни[46]),
Хе^{а}рѝле^{а}ни, копрѝне^{а}ни.
То́й ѝ ве́ли отговòри:
— Ойле^{а} мòме, ма́лка мòме,
Защò дàваш тàнки дàре^{а},
Та́нки дàре^{а} хе^{а}рѝле^{а}ни,
Хе^{а}рѝле^{а}ни, копрѝне^{а}ни?
Мàлка мòма отговòри:
— Аве^{а} и́мам до два брàке^{а},
До два брàке^{а}, като́ те́бе^{а}
И тѝе^{а} са затвòре^{а}ни,
Затвòре^{а}ни, забрàве^{а}ни,
Се́^{а}га òсем де́вет' гòдин,
Дѐвет' гòдин полови́на,
Ни са на цар' наже^{а}лиа,
Ни на л'ỳде^{а} намилѝа;
Прода́вам ги да си зѐма,
Да си зе́ма мàлко парѝ,
Да òткупе^{а} мòйте^{а} брàке^{а}.
Той си тàкна нис ке^{а}ршѝе^{а},
Нис ке^{а}ршѝе^{а}, по сукàци,
Дѐ си срѐ^{а}шна пъ^{а}рво л'ỳбе^{а},
Че^{а} продàва мàшко дѐ^{а}те.
Той ѝ вѐли, отгово́ри:
— Ойле^{а} бỳлка, млàда бỳлка,
Защò дàваш мàшко дѐ^{а}те?
Млàда бỳлка отговòри:

— Азеа и́мах еадно̀ л’ӱбеа,
Еадно̀ л’ӱбеа, като̀ тѐбеа,
Ми́ли де́вер, като тѐбеа,
Тиеа ми са затво́рени,
Затво̀рени, забра̀веани,
Сѐага о̀сем дѐвет’ го̀дин,
Девет’ го̀дин полови̇̀на,
Ни са на цар’ нажеалиа,
Ни на л’удеа намилиа.
Продàвам го да си зѐма,
Да си зе́ма ма̀лко пари́,
Да о̀ткупеа мо̀йто л’убеа,
Мо̀йто л’убеа, пъарву л’ӱбеа,
Пъарву л’убеа, мили дѐвер.

Слушана отъ сжщия.

б). Помашки отъ Чепеларе.

Записалъ *Ст. Н. Шишковъ.*

1.

Моминска молба къмъ майка си.

Ста̀ни ми, ма̀йч’у, со́абеари
Алеанку и шеалиеанку,
Мо̀реану и купри̇̀неанку[47]),
Чи ща деалѐчку да и̇̀да
Нах Х’ул’бѐцкана касабоа,
Тӱ̀рцеамнеам измѐат’ да пра̀веам,
Пак ми еа тӱ̀рцки ни зна̀еам.
Пу широ̀к куна̀к да хо̀деам,
Бѐала купри̇̀на да прѐдам,
На висо̀к сара̀й да сѐдеам,
Ж’о́л’ти алто̀анеа да ни̇̀жеам.
Иди ми, ма̀йч’у, по̀рукай,[49])
Мо̀инеа дрӱ̀шки, ’улда̀пки,[50])
Да ми зашѝват, затеагат,[51])
Мо́инеа т’ошки да̀рувеа,
Да̀рувеа, о̀щеа спап́увеа,[52])
Чи ща деале́чку да ми̇̀нам,
Прис де́веат’ чѐала висо̀ки,

Дỳйна щат зимни вѐ^{а}труве^а,
Лѐтна щат бѐ^{а}ли снѐ^{а}губе^а,
Та ми щат раздỳ дàрувѐ^а
И наквàси щат спàп'уве^а.

Слушана отъ *Хасанъ Сюлюманъ*, 1904 год.

2.

Момковъ помакъ и майчина утѣха.

Сѝчке^{а}мне^{а}м[53]) е^{а}зък стàналу,
Ала е^а мѐне^а нàй-е^{а}зък,
Чѝ си ми нѐмам прѝлика,
Ни ф сувà сѐлу, ни ф дрỳгу,
Ни ф сàе^а казò^а, ни ф дрỳга!
Майка му тѝху румòне^а:
— Пòстуй, пòче^{а}кай, сѝну л'у,
Е^а ти сам нашлà прѝлика:
Т'ò^{а}нку висòку мòме^{а}че^а,
Амѝ е^а òще^а мàличку.
Дà си гулѐмку нарастѐ,
Да си ми фдàгне^а[54]) рỳбана;
Чи ми е^а ѐ^{а}це^а мàличку,
Ни ф стáн ни é флѝзалу,
Ни ф рудàн'[55]) ни é сѐ^{а}далу.

Слушана отъ сѫщия.

III Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи и езикови форми въ народнитѣ умотворения.

1. — **Насмѐ^{а}х** *нар.* (*Ахъ-челебийска дума*), значи напротивъ, напукъ отговаря, правото не казва, а нарочно говори противно, криво, не истина. **Дỳма ми насме^{а}х** = говори ми опако да ме ядосва.

2. — **Изник** *сѫщ., м. р.* (*Ахъ-чел. и Руп.*) казватъ на истокъ. **Изник слò^{а}нце^а, ут ѝзник дòйде^а** = истокъ, отъ източна страна дойде.

3. — **Зàник** *сѫщ., м. р.* (*Ахъ-чел. и Руп.*) = западъ, западна страна.

4. — **Мамка** *сжщ.*, *ж. р.* (*Ахж-ч. и Руп.*) измама. **Стуе^а^н са мамка пудмамили** = Стояна съ измама привлѣкоха, подмамиха.

5. — **Мале^а^шина** *сжщ.*, *ж. р.* **мале^а^шини** *мн. ч.* (*Ахж-чел.*) казватъ малкитѣ момчета-овчарчета, които придружаватъ стадата, помагатъ на овчаритѣ и свикватъ на овчарския животъ и умѣние.

6. — **Дáх-дáхан'** *сжщ.*, *м. р.* (*Родопска обща*) ,членувано, употрѣбителна турска дума въ Родопскитѣ говори, означава планина.

7. — **Кáйну** *сьюзъ*, (*Ахж-ч.*), **кахнý** (*Дарж-дер.*), както, каквото.

8. — **Хуратó^а^** *сжщ.*, *ж. р.* **хуратѝ** *мн. ч.* (*Ахж-чел.*) повечето се срѣща въ пѣснитѣ, а по рѣдко въ говорътъ. Значи думи, приказки. **Лоши хуратѝ ми дума** = лоши думи ми дума, лоши, неприятни нѣща ми приказва.

9. — **До^а^рже^а^ва** *сжщ.*, *ж. р.* **до^а^рже^а^ви** *мн. ч.* (*Обща Род.*) срѣща се твърдѣ на често въ пѣснитѣ, пословицитѣ и приказкитѣ, но рѣдчинъ въ говорътъ. Има смисъль на думитѣ защитникъ, покровитель, господарь, власть. **Цар'у а'у наше^а^ до^а^рже^а^ву** = Ти, царьо, нашъ господарьо, нашъ защитнико и пр.

10. — **Мáнах-а-у-и** *прил. кач.* (*Ахж-чел.*) показва нѣщо чисто, цѣло, несмѣсено и не прошарено съ нищо. **С мáнахи ч'óрни раб'ѐ** = значи ржбоветѣ изцѣло черни да бждатъ, а не прошарени. Употрѣбява се и въ смисъль на нѣщо самó, единично, свободно: **тá е^а^ мáнаха** = казватъ на жена, която нѣма дѣца да ѝ отнимать врѣмето, свободна е отъ извѣстни залиси. **Той е^а^ мáнах, та дà гу стóри** = значи еди-кой си е самъ, безъ работа, та има свободно врѣме да извърши еди-каква си работа.

11. — **Пóдбулка-и** *сжщ.*, *ж. р.* (*Ахж-чел.*), хубава домашна везена, или купешка кърпа, която годеникътъ дарява годеницата си въ врѣме на свадбата. Невѣстата (младата булка) носи тая кърпа връзъ раченикътъ си. Сжщо такава кърпа момковата майка носи при свадбата на синътъ си. [1])

---

[1]) Вижъ „Родопски старини“ кн. II Обичаи въ Ахж-челебийската каза. Пловдивъ, Търговска печатница, 1888 год.

12. — **Же^а^ўка** *гл.* (*Ахж.чел. и Руп.*) казватъ, когато кучето жаловито вие, квичи.

13.— **'Аце^а^** *нар.* (*Ахж-ч.*) твърдѣ много.

14.— **Нйгу** *мѣст. (Дарж-дерско)* него. Въ говоръть на тая покрайна въ дълбоката вжтрѣшность на Родопитѣ често **е** прѣминава въ **и**, каквото **зил, пе^а^тйл, трйт'е^а^н, вйче^а^р** и др. вмѣсто зелъ, пѣтелъ, третиятъ, вечерь и др. п.

15.— **Хàте^а^** *гл.* (*Дарж-дер. и помашко*) вмѣсто хайдете.

16.— **Зам** *съюзъ* (*Дарж-дер. и помашко)* та да, за да, за да може.

17.— **Пристàнали** *гл.* (*обща Род.*) съгласили се, приели.

18.— **Ми** *мѣст.* (*Дарж-дер.)* вмѣсто имъ.

19.— **Айнàва, айсáва, айтàва, айсе^а^ва, айне^а^ва** *пок. м.* Дарждерски форми на показателното мѣстоймение, *ж. р.* тая, ето тая тукъ, оная тамъ, тѣзи, онѣзи.

20.— **Хйле^а^** *нар. Ахж-чел.* **хéле^а^**, вмѣсто непрѣменно, бездруго по тоя начинъ.

21.— **Нва, сва, тва**. Друга Дарж-дерска форма на мѣстоименията отъ ср. р. това, онова.

22.— **Будалѐ^а^ва** *прил.* (*Дарж-дер.)* **будалé^а^ста, будало^а^** (*Ахж-чел.*) значи глупава, идиотъ, незлобива жена.

24.— **Те^а^** *мѣс. (Дарж-дер.*) **тà** (*Ахж-чел.*) вмѣсто тя.

25.— **Мòта, твòта, мòту, твóту** *мѣст.* (*Ахж-чел. и Дарж-дерско*) съкратена форма на мѣсто моята, твоята, моето, твоето.

26.— **Айсе^а^ва** виж. по-горѣ *Nr.* 19.

27.— **Бъ^а^ре^а^д'нèму** *мѣст.* (*Дарж-дер.*) **буд'нèму, буд'нèхи,** *мн. ч.* **буд'нèм** (*Ахж-чел.*) вмѣсто нѣкому, на нѣкое, на нѣкои, баремъ на единъ, нито на едного, никому, на никого, на никоя и пр.

28.— **Дунò** *нар.* (*Дарж-дер.*) дѣто, кждѣто.

29.— **Мйже** *сжщ. м. р.* (*Дарж-дерско и помашко*), тъй извикватъ по старитѣ хора, вмѣсто чичо; въ нѣкои помашки села казватъ и **ўйко** вмѣсто чичо или мижо на всѣки мжжъ, безъ разлика на вѣра и народность, и изобщо на вънкашенъ човѣкъ.

30.— **Уднйл** *гл.* (*Родопска обща*) отнесълъ, занесълъ тамъ еди-какво си.

31. — **Кутри, кутрà, кутрò, кутри-а-о-ту** *мѣст.* (*Дарж-дер. Ахж-чел. и помашко*) кой, коя, кое, кои, който, която, което, които.

32.— **Кòрсум** *нар.* (*Родопска обща*) вмѣсто ужъ, божемъ=ужъ е хитъръ човѣкъ.

33. — **Манè** *сжщ. мн. ч.* (*Родопска обща*) вмѣсто притча, басня. **С ман'оа гу казва, да са сéатамеа.** Съ притча ино сказателно приказва, за да се разберемъ.

34.— **Идиндúса** *гл.* турска дума, употрѣбителна въ Родопитѣ вмѣсто припечели, спечели.

35. — **Отцуви** *прил.* бащини. Тая дума не се срѣща въ говорътъ никждѣ въ Родопитѣ, освѣнъ прѣминала книжовно у извѣстни грамотни хора.

36.— **Дàрбину** *прил.* (*Родопска обща*) даровито, талантливо, късметлия, съ щастие. **Госпуд' гу пударù с гулèама дàрба** = Господь го е надарилъ съ голѣмо щастие, съ богатство, съ умствени способности и пр.

37. — **Прòшеати** *сжщ.* (*Дарж-дер.*) пжтища, права посока, ходене.

38. — **Дилид'би** *сжщ.* (*Дарж-дер.*) дѣлба, дѣлъ, това, що ми се пада по право.

39. — **Истỳреат** *гл.* (*Родопска обща*) изтърсятъ.

40. — **Рỳхо** *сжщ.* (*Родопска обща*) тукъ означава дреха, облѣкло, а другадѣ (*Ахж-ч., Руп. и др.*) съ това име казватъ на малки кжсове отъ дреха, парче отъ аба или другъ домашенъ платъ. Отъ тукъ и думата **рухàльник** (*Ахж-чел.*), съ която именуватъ торба, кошница, въ която се събиратъ и пазятъ дрѣбнитѣ изрѣзи парчета отъ дрехи и платове.

41. — **Мàшко** *прил.* мжжко дѣте.

42. — **Деатина** *прил.* **деатùнеава** (*Рупчоско*) казватъ на непраздна, трудна жена.

43. — **Рỳкеа** тукъ означава собствено име.

44. — **Тàкна** *гл.* разбира се тръгна, отиде.

45. **Бàло** не се разбира *бале* (топъ) или *бѣла* трѣбва да е тая дума въ пѣсеньта.

46. — **Хеарùлеани** *прил.* въ Родопитѣ другадѣ тая дума е не позната. Разбирай, добрѣ изработени, изящни дрехи и др.

47. — **Але^а^нку, шеа^миеа^нку, мореа^ну и купрйнеа^нку** *прил.*, тѣзи думи се срѣщатъ най-много въ пѣснитѣ, когато да се обозначатъ моминскитѣ дарове (прикя), която винаги е пъстра по цвѣтоветѣ и краскитѣ си.

49. — **Пȍрукай,** нѣкждѣ и смекчено **пор'укай** *гл.* (*Обща Родопска*), вмѣсто повикай, извикай.

50. — **'Улдашкá-и** турска дума, твърдѣ много употрѣбителна въ Родопскитѣ пѣсни, вмѣсто съпжтници, другарки.

51. — **Зате^а^гат** *гл.* (*Обща Родопска*), когато се събиратъ нѣща и свързватъ добрѣ, стегнато, да не се лесно разтърсватъ и разхвърлятъ.

52. **Спап', спȁп'уве^а^** *сжщ.* (*Ахж-ч.*, *Дарж-дер.* и *Рупчоско*), казватъ изобщо на момината прикя, състояща споредъ обичаитѣ отъ дрехи, покривки, постелки и друга покжщнина, която родителитѣ ѝ даватъ при отдѣлянето ѝ отъ домътъ бащинъ.

53. — **Сȉчке^а^мне^а^м** *мѣст.* (*Ахж-ч.*, *Дарж-дер.* и *Рупчоско*), това е стара падежна форма на дателенъ падежъ, което е обща и въ говорътъ и въ пѣснитѣ. Сжществува тя и въ сжщ. и прилагателнитѣ думи: **'унаце^а^м, 'унаце^а^мне^а^м, те^а^м, се^а^м, висóке^а^мне^а^м, стȁре^а^мсе^а^м, млȁде^а^мте^а^м** и пр. вмѣсто на юнацитѣ, на високитѣ, на старитѣ, на младитѣ. Един. число е **стȁре^а^ну хи, млȁде^а^сухи, стáрусуму, де^а^те^а^ну му** и пр.

54. — **Фдȉгне^а^ рȕбана** означава да дойде на възрасть, че да може да носи и ѝ приличатъ момински и булкински дрехи и накити.

55. — **Рудан'** *сжщ.*, *ед. ч.* (*Обща Родопска*), се казва на чекрькътъ, съ който се преде прежда, или навива и осуква.